

Frikonkurrencen.

Af

A. Peschke Kædt.

I.

Indledning.

Inden Arbejderne i vort Aarhundrede naaede frem til deres nuværende Magtstilling, har de i mange Generationer levet under et nedværdigende Aag. Underkuelse har været Reglen, selv om der kan nævnes mange Undtagelser. Først efter at det gennem haarde og langvarige Kampe var lykkedes at skaffe Arbejdernes Førere Lov og Ligeberettigelse til mundtlig og skriftlig i fri Konkurrence med andre Klassers Talsmænd at paavirke den offentlige Mening, skete det store Gennembrud, som de sidste Slægtled har været Vidne til.

Selv om man fuldt ud anerkender alt det gode, Socialdemokraterne har udrettet for Befolkningens brede Lag ved at samle Arbejderne inden for fortrinligt ledede faglige Organisationer, maa man ikke ensidigt tilskrive disse hele Fortjenesten af Nutidens sociale Reformarbejde.

Arbejdernes Forsamlingsfrihed og Organisationsret er ikke Frugter af revolutionære Arbejderrejs-

ninger. De er lige som Tale-, Trykke-, Nærings- og Trosfriheden Led i en længe forberedt frisindet social Udvikling. Tusinder af Fortidens humant tænkende Fremskridtsmænd deler med Nutidens Arbejderførere Æren for den liberale Lovgivning, der til Held for hele Samfundet i vort Aarhundrede saa mægtigt har forbedret Arbejdernes Kaar.

Naar disse nu i deres Presse, paa deres Møder og i vore lovgivende Forsamlinger frit kan kritisere det bestaaende Samfund og dets Ledere, staar de med begge Ben paa Frikonkurrencens Grund. Fyrsternes, Præsternes, Adelsens og Stændernes Forsamlinger har faaet en tidligere ukendt Konkurrent i Arbejdernes nationale og internationale Kongresser og Forsamlinger.

Ved Siden af mange sande og vækkende Ord er der fra disse ogsaa udgaaet en Del umodne Tanker. Man har opnaaet Flertalsgodkendelser for Programkrav, der, hvis de blev ophøjede til Lov, vilde skade Udviklingen og forværre de sociale Tilstande i Stedet for at forbedre dem.

Selv om Socialdemokraterne i deres Reformbestræbelser foreløbig nærmest tager Sigte paa at bekæmpe Konkurrencefriheden paa det økonomiske Omraade, er de ogsaa her inde paa et fejlt Spor. For at komme til Klarhed om de mange forskellige i denne Forbindelse rejste Spørgsmaal og blive sat i Stand til at drage forsvarlige Slutninger angaaende Fremtiden, er det nødvendigt at søge Oplysninger om den fri Konkurrences Betydning som Led i den foregaaende sociale Udvikling. Den økonomiske Dispositions- og Handlefrihed hænger saa

nøje sammen med den personlige Frihed og Selvstændighed i det hele taget, at man ikke kan ophæve eller indskrænke den første uden samtidig at gøre tilsvarende Indgreb i den sidste.

II.

Oplysningsarbejdet.

Den Opgave at reformere den bestaaende Samfundsorden er lige saa gammel som Menneskets Historie. Hvor langt man end gaar tilbage i Tiden, vil man finde samlede eller spredte Bestræbelser for at føre Udviklingen fremad fra en mindre fuldkommen til en mere tilfredsstillende Tilstand.

Hvor et Mindretal af Samfundet paa Flertallets Bekostning høster Fordele af Fejlene ved den bestaaende Orden, vil den favoriserede Klasse i Reglen modsætte sig Forandringer, der har til Formaal at skabe større Lighed i Fordelingen af Arbejdets Byrder og Livets Goder. Der fremkaldes en Interessekamp for og imod det bestaaende, og de kæmpende deler sig i to Lejre, der konkurrerer om Magten til at beherske Udviklingen.

Men inden det kommer til Kamp, maa der hos den forurettede Part være vaagnet en Erkendelse om den bestaaende Samfundsordens Brøst. Der maa være forudgaaet et Oplysningsarbejde, som hos Masserne har vakt Bevidstheden om Klassernes Overgreb. De Elementer, der til forskellige Tider har præsteret dette Oplysningsarbejde, har altid bevidst eller ubevidst været Frikonkurrencens Talsmænd.

Enhver gavnlig Reform, hvert Skridt fremad i Udviklingen, er Resultatet af en Kamp mellem konkurrerende Kræfter. Naar denne Konkurrence hindres af Magthaverne, naar man truer og kuer Reform-Ideernes Talsmænd, indtræder der Stagnation og Tilbagegang. Hvor ny Tanker faar Lov til frit at brydes med gamle Forestillinger, skabes der Betingelser for Fremskridt.

Darwins Bevisførelse for Rigtigheden af Theorien om: »the survival of the fittest« finder ej alene Anvendelse paa Mennesker, Dyr og Planter, for saa vidt som de mere fuldkomne efterhaanden, under Konkurrencens Tryk, fortrænger de mindre fuldkomne Former. Nøjagtig den samme Lov gør sig gældende paa Tankernes og Ideernes Omraade. Højere, renere og sandere Forestillinger vil efterhaanden besejre og fortrænge mindre fuldkomne Ideer og Tankeslutninger, selv om Rækker af skiftende Magthavere Slægt efter Slægt med alle til deres Raadighed staaende Tvangsmidler søger at udstyre de af dem kendte og godkendte Udviklingstrin med Evighedspræget.

Vor Viden om meget af det, der foregaar omkring os, vore Domme om det, der sker og er sket, vore Forventninger og Spaadomme om det, der vil ske i Fremtiden, er i mange Tilfælde Vidner om forgængelige Trappetrin, midlertidige Udviklingsstadier, der efter at have opfyldt deres Bestemmelse viger Pladsen for højere Erkendelsesformer.

Ser man Jordens Overflade, saaledes som den præsenterer sig i Slutningen af det 19. Aarhundrede, finder man nu som før skiftevis mørke og lyse Pletter.

Man standser forundret ved skærende Modsætninger som det fredsæle finske Folks brutale Undertrykkelse og det samtidig fra samme Magtkilde i den lidende Menneskeheds Navn udsendte Opraab til Verdens Fyrster om at samles til en international Freds- og Forsoningsfest paa Kongressen i Haag.

En nøjere Iagttagelse viser dog, at de lyse Pletter alle Vegne ere i Tiltagende. Selv der, hvor Mørket synes dybest, er der Tegn paa gryende Lysning, Glimt af Solskin, Haab om Fremgang. Sandheden fortrænger Vildfarelsen, Samvittighedsfriheden sejrer over den stivnede Avtoritetstro, den sunde Fornuft behersker Mysticismen. Alle Vegne, hvor Oplysningen og Uvidenheden faaer Adgang til fri Konkurrence om Paavirkningen af den offentlige Mening, sejrer Oplysningen tilsidst, selv om Kampen ofte er langvarig.

En Gang var vor Klode ifølge Datidens højeste menneskelige Viden et privilegeret Centrum i Verdensrummet. Solen og Stjernerne skinnede efter personlige Ordre fra den styrende Kraft for vor Skyld, og sommetider modtog de i en snæver Vending et efter Øjeblikkets jordiske Krav afpasset Paalæg om at staa stille. Fortsatte Forskninger førte til mere korrekte Slutninger om vor virkelige Betydning. Vi vandt i sand Beskedenhed, hvad vi tabte i indbildt Omfang og Værdighed. Hvert Skridt fremad til en højere Erkendelse blev ledsaget af en ny Afklædning, indtil vi fra et første Rangs Væsen efterhaanden blev reducerede til »et Sandskorn« i Verdensriget. Magthaverne havde Vanskelighed ved at forsone sig med den af Sandhedsgranskerne fremskyndede Degradation i vor tilvante Selvvurdering. Endnu den

Dag i Dag gør man som for tusinde Aar siden Forsøg paa at standse Udviklingen. Man klamrer sig fast til nedarvede Magt- og Trosbegreber og hævder Dogmer, der interesserer Nutidens oplyste Tænkere paa lignende Maade, som de lader sig belære af Urverdenens Knokkelrester. Begge Dele, Dogmerne og Knoklerne, ere Vidnesbyrd om tidligere Tidens Udviklingsformer. Men Dogmerne er sejgere end Knoklerne. Der kræves fra Slægt til Slægt et energisk fortsat Oplysningsarbejde for at faa Bugt med dem.

III.

Fremskridt.

Ægyptens Konger bygger Pyramider. Flere hundrede Tusinde Arbejdere maa slide og slæbe og sulte og lide og dø for at rejse et enkelt, ofte ubetydeligt Menneske et Gravmonument, der kan bevare hans Minde for kommende Slægter.

Saa kommer der en Samfundsreformatør og siger til Arbejderne: »Vi er Mennesker som han. Jorden tilhører os alle. Arbejdet er Kilden til al Rigdom. Vort Liv og vort Arbejde er vort eget. Vi vil saa og høste og bygge Huse og rejse Gravmonumenter for os selv og vore Børn«.

Den saaledes talende og tænkende Slave vil ægge sine Medslaver til at nyde Livet og udnytte Jordens Goder i fri Konkurrence med Magthaverne. Han fanges og pines og dræbes. Nye Pyramider bygges. Slægtled af tavse Slaver træller videre for uvidende

og tyranniske Magthavere som tilforn. Tyrannerne mindes; Reformatorerne glemmes. Dødens Haand lægger sig — saa synes det — over Udviklingen. Alt begraves i Ørkensand. Men efter Aartusinders Forløb finder nye Slægter i Pyramidernes Kongegrave Beviserne for, at Frikonkurrence-Principet med uimodstaaelig Magt langsomt men sikkert har besejret Magthavernes Forsøg paa at hindre frisindede Fremskridt.

I Indien og Persien i Peru og Mexiko er den menneskelige Arbejdskraft bleven misbrugt paa lignende Maade som i Ægypten. En straffende Nemesis har alle Vegne virket i Fremskridtets Tjeneste. Sphinxen er detroniseret. Den tiltagende Oplysning lærer Mennesket at løse stedse flere af Tilværelsens Gaader. —

Vi gaar nogle Tusinde Aar frem i Tiden. Dronning Elisabeth af England lader udarbejde og revidere Love, der ifølge deres officielle Motivering har til Hensigt at beskytte Arbejderne mod strafbar Deltagelse i samfundsfarlige Konspirationer. Naar en Arbejder første Gang bliver overbevist om, at han har gjort sig skyldig i den Forbrydelse sammen med andre Arbejdere at fremføre Kollektiv-Krav om Forhøjelse af Arbejdslønnen eller Forkortelse af Arbejdstiden, straffes han med høje Bøder. Anden Gang idømmes han Gabestokken i Forbindelse med forøgede Bøder. Tredje Gang afskæres begge hans Øren; han ekskluderes af det honnorte Selskab og mister for hele Fremtiden alle sine borgerlige Rettigheder.

Vi lader i Tankerne nogle Slægtled komme og svinde og standser ved et Blad af den nyere Historie.

I 1847 var Mr. George Adcroft Præsident for det af Rochdales Arbejdere dannede ko-operative Selskab, der senere gennem sin kæmpemæssige Udvikling har erhvervet sig et berettiget Verdensry. Adcroft var den Gang som senere Talsmand for Arbejdernes Reformkrav. Drivkraften og Argumenterne fandt han i sine egne Erfaringer. Som ungt Menneske havde han arbejdet i en af Englands Kulminer, og han beskriver Tilstanden med følgende, her i forkortet Form gengivne Ord:

»Vi arbejdede i Aarhundredets første Fjerdedel i absolut nøgen Tilstand i Minerne. Vi havde ikke saa meget som en Skjorte paa Kroppen. Ved Siden af Mændene arbejdede deres Hustruer og voxne Døtre. Det var den Gang Skik at fortsætte Arbejdet, saa længe der blev kørt tomme Vogne frem foran Minens Munding. Vi var vant til at arbejde 16 Timer i Døgnet, og vi plejede kun at vaske os én Gang om Ugen. En Lørdag Aften havde vi arbejdet til Kl. 12 om Natten, men endnu blev stadig flere Vogne kørte frem for at fyldes. Tilsidst nægtede vi at arbejde videre. En af Opsynsmændene kaldte paa Minens Ejer, der stod og ventede paa os med en Pisk, som han gjorde Brug af, medens vi blev trukne frem af Gruben, Arbejdernes Taalmodighed brast ved denne brutale Behandling. De rev Pisken fra ham og forsøgte at dræbe ham.« *)

*) George J. Holyoake: »History of co-operation in England«. S. 258.

Dette Billede viser Samfundstilstande, der fandtes i en af Verdens Kulturstater for kun 70 Aar siden, og man har let ved gennem Exempler fra den nyeste Tid at paavise et Fremskridt, hvis blotte Mulighed endnu levende humane Tænkere i deres Ungdom maatte anse som udelukket.

Naar afdøde Reformatorer som Malthus, J. S. Mili o. m. a. saa Arbejderbefolkningens Fremtidsperspektiv i tiltagende Solformørkelse, maa man søge Aarsagen til deres pessimistiske Konklusioner i Datidens fortvivlede Forhold paa de Omraader, der laa dem nærmest, og hvis triste Erfaringer maatte forekomme dem at være afgørende.

En Russer vilde under Indtrykket af den forfærdelige Hungersnød, der rammer Millioner af hans ulykkelige Landsmænd, den Dag i Dag over Indgangen til den russiske Bondes Hytte kunne sætte Dantes alt Haab udelukkende Advarsel, og i mange af Verdens store Hovedstæder findes endnu Forhold, der kan tjene som Illustration til Shelley's bevingede Ord: »Hell is a city much like London«.

Hvis den ovenfor omtalte ægyptiske Oprører kunde rejse sig af sin Grav og overvære et af vor Tids socialdemokratiske Agitationsmøder, vilde han dog sikkert blive meget forbavset ved at høre, at man fremdeles trods alle i Mellemtiden opnaaede, for ham ufattelige Forbedringer, taler til Nutidens frie Arbejdere paa lignende Maade, som han talte til Datidens trælbundne Slaver.

Ved at høre de Forhandlinger, der i vor Tid under parlamentariske Former, hyppigt med efterfølgende Fællesmaaltid, føres om Striker og Lock-

out'er vilde han, hvis han skulde begynde forfra, maaske vakle i Valget mellem Stillingen som Arbejder og Arbejdsgiver.

Men af Fortidens Retsbegreber kan man ikke udlede en korrekt Dom over Berettigelsen af Nutidens Klager.

IV.

Socialdemokratiet.

Dersom en Politiker vilde staa frem og erklære, at Socialdemokratiet var den bestaaende Samfundsordens bedste Forbundsfølge, vilde Flertallet af hans Tilhørere rimeligvis beklage hans mentale Tilstand. Naar man imidlertid i »den bestaaende Samfundsorden« ser en perfektibel Udviklingsform, hvis mangfoldige iøjnefaldende Ufuldkommenheder paa utallige Punkter fremkalder berettigede Klager fra Samfundets brede Lag, ligger der en Sandhed i Mandens Ord.

De Kræfter, der yder det største Bidrag til Løsningen af den Opgave ad Lovgivningens Vej at klargøre og afhjælpe bestaaende Fejl og Uretfærdigheder, er ikke Samfundets Fjender. Deres Virksomhed kan snarere sammenlignes med Lægens ligeoverfor Patienten. Men lige som Lægen kan stille en fejl Diagnose og skade sin Patient i Stedet for at helbrede ham, kan ogsaa Samfundsreformernes Talsmænd paa afgørende Punkter drage fejle Slutninger og forværre den bestaaende Tilstand i Stedet for at forbedre den.

Netop den Kendsgerning, at den bestaaende Samfundsorden har saa overordentlig mange svage og saarbare Punkter, taler imod Anvendelsen af en Universalmedicin. Det har vist sig, at Lægekunstens Specialister i Reglen dømmes og hjælper bedst paa deres særlige Omraade. Paa lignende Maade handler man erfaringsmæssigt bedst i at reformere Samfundets forskelligartede Brøst ved Hjælp af Midler, der vælges og afpasses efter hvert enkelt Tilfælde.

Socialdemokraternes Fortjeneste bestaar ikke mindst deri, at de med utrættelig Energi opsøger og paapeger Samfundsorganismens syge Steder, indtil man fra Statsstyrelsens Side gør Skridt for at forbedre Tilstanden. Enhver ad denne Vej fremkaldt Forbedring bliver et Led i Evolutionen; et Skridt fremad, der mindsker Faren for Revolutionen.

Frygten for Socialdemokraternes stadig voxende nationale og internationale Organisationer har fra Magthavernes Side fremkaldt mange Modtræk, der vidner om Uklarhed i Bedømmelsen af Situationen. Den Statsmand, der i Arbejdernes politiske og faglige Sammenslutninger kun ser en mod den bestaaende Samfundsorden fjendtlig Magt, der bør bekæmpes, er umoden til at lede Samfundets Anliggender. Arbejdernes Organisationer er ligesom »den bestaaende Samfundsorden« en Udviklingsform, der, som Erfaringen allerede har vist, er modtagelig for Forbedringer.

Med Magten til at styre Staten følger Forpligtelsen til fordomsfrit at drage Nytte af alle Kræfter, der kan hjælpe med til at løse Opgaven paa den for hele Samfundet bedst tjenlige Maade. Den rette

Statsmand er ikke en Repræsentant for Klasse- men for Samfundsinteresser. Han vil i vor Tid gøre sig særlig Umage for at sætte sig ind i Arbejdernes Opfattelse. Han vil fordomsfrit undersøge Berettigelsen af deres Klager. Han vil søge at vende Arbejderførernes gode Sider til sig og retlede Arbejderbevægelsen, hvor den efter hans Mening er ført ind i et fejlt Spor.

Stymperen vil foretrække principmæssigt at stille sig paa Krigsfod overfor Arbejdernes Organisationer, bl. a. fordi han derved i sit eget Omdømme undgaar at blotte sin Mangel paa Forstaaelse af de Forhold, han er kaldet til at styre. Han vil, hvis han har Magt dertil, dæmme op for Reformbevægelsen, indtil Arbejderne gennem en Revolution sprænge Klasse-Lovgivningens Lænker. Og dersom han overlever Katastrofen, vil han skyde Skylden for det skete paa Dampkraften, i Stedet for at erkende, at han selv har fremkaldt Omvæltningen ved at lukke for Ventilen.

V.

Statsstyrelsen.

Tilfælde af den sidstnævnte Art og dens Afskygninger er desværre ikke sjeldne. Herbert Spencer har utvivlsomt Ret, naar han under sine prisværdige Forsøg paa at nedstemme Borgernes parti-politiske Autoritetstro og afkøle Begejstringen for konge- og folkevalgte Ministres forventede Præstationer karakteriserer Gennemsnits-Statsstyrelsen som bestaaende af:

»a few clever, many ordinary and some decidedly stupid men.«*)

Mellem den fremragende Statsmand, der selv under de vanskeligste politiske Situationer aldrig taber sit store Samfundsmaal af Sigte, Politikeren, der med klart Blik og fast Haand vælger og vrager blandt de foreslaaede Lægemedler, og dette Styrertalents stupide Modsætning, den tanketomme, ministerielle Marionetfigur staar en hel Hær af avtoriserede Kvaksalvere, der fylder Verdens Lovsamlinger med et Kaos af indbyrdes modsigende Regler og Bestemmelser, som kun har den ene sikre Virkning at forvirre Samfundets Retsbegreber og reducere Agtelsen for Lovgivningsarbejdet og dets Mænd.

Buckles og Spencers sønderlemmende Kritik af det i de fleste Lande praktiserede politiske Kvaksalveri rammer Sandheden lige i Pletten. Fællesmærket for Kvaksalvernes Statsmandsklasse er i vor parlamentariske Tid den karakterløse Opportunisme, der bukkende og smilende, mæglende og truende, vakler mellem Strenghed og Mildhed, Ret og Uret, Løgn og Sandhed, og som oftest famler sig frem til den fejle Side.

Det bør atter og atter gentages, at en malplaceret Mildhed og Eftergivenhed, selv om den i Reglen midlertidigt vil sikre Styernerne Mængdens Bifald, kan være lige saa skadelig og lige saa uretfærdig som en malplaceret Strenghed.

Dr. Rudolf von Ihering siger om dette Punkt i sin berømte polemiske Afhandling: »Der Kampf ums Recht«:

*) »The study of sociology« (subjective difficulties).

»Diese Milde selber ist eine despotische, sie raubt dem Einen, was sie dem Andern schenkt — es ist die Milde der Willkür und Laune, nicht die des Charakters — der Katzenjammer der Gewaltthätigkeit, die das Unrecht, das sie begangen hat, durch ein anderes wieder gut zu machen sucht«.

De bedste Ministre faar man der, hvor Lovgivningen giver oplyste Vælgere Lejlighed til for Statsstyrelsen at udpege Mænd, der gennem en af Rang- og Standsfordomme befriet Konkurrence har erhvervet sig deres Medborgeres Højagtelse og Tillid.

Men i den Kunst at vælge saadanne af Stands- og Klassefordomme frigjorte noble Karakterer har Socialdemokraterne endnu ikke aflagt fyldestgørende Fagprøver. Og vi Tilhængere af den liberale Skole savner en forklarlig og forsvarlig Logik i det socialdemokratiske Reformprogram, der først tilstræber Udelukkelsen af Civilisationens kraftigste Løftestang, den fri Konkurrence, og dernæst forener en fortsat harmfyldt og hidsende Bevisførelse for den bestaaende Statsstyrelses bristende Evne og Vilje til at løse de simpleste Samfundsproblemer med lige saa høj-røstede Krav om stadige Udvidelser af denne »usle og impotente« Stats-Administrations økonomiske og aandelige Magtomraade.

For den liberale Skoles Tilhængere er der under vor Tids politiske Brydninger rig Anledning til atter og atter uden at trættes at paapege den Fare, der fra to Yderfløje truer den sunde Samfundsudvikling. Paa den ene Side samles koldt beregnende Stag-

nationselementer, der i Kraft af bestaaende Fordomme føler sig kaldede til at bekæmpe enhver Forandring, der svækker Avtoritetstroen, bidrager til at udjævne Standskløfterne og rokker ved bestaaende Særrettigheder. Paa den anden Side staar flere Grupper af varmlodige Progressister, der under truende Motiveringer fremsætter Reformkrav, som i ikke faa Tilfælde bundes i Misundelse, Fejlsyn eller Uvidenhed. Til denne sidste Klasse af Politikere sigter Herbert Spencer, idet han siger:

»New democracy is but old despotism, differently spelt«.

(Fortsættes).
